

Paikka kaikelle, kaikki paikalleen

Tässä puheenvuorossamme emme suoraan puutu siihen, miten suomen kieltä pitäisi opettaa kouluissa. Yliopisto-opetustakin pohdimme vain lauseopin osalta. Mikään ei tietenkään estä lukijaa yleistämästä ajatusiamme muuhun suomen kielen opetukseen.

Mielestämme tärkeintä ylipäänsä kieliopin opetuksessa on se, että opiskelijat oppivat ensiksikin hahmottamaan kieliopin kokonaisuutena ja toiseksi oivaltavat, että ja kuinka leksikko, syntaksi, morfologia ja fonologia muodostavat dynaamisen rakennelman, jonka osat ovat keskenään vuorovaikutuksessa. Syntaksin kurssin jälkeen opiskelijan tulisi kyetä paitsi havaitsemaan lauseopin yhteydet muuhun kielioppiin, myös luomaan yleiskuva lauserakenteiden sisäisistä lainalaisuuksista. Myös lauserakenteiden ja diskurssi-ilmiöiden vuorovaikutukseen tulisi lauseopin kursseilla perehtyä.

Opiskelijan pitäisi siis lauseopin kurssin käytyään ymmärtää jotakin siitä, miten lauserakenteiden ilmiöt liittyvät toisiinsa. Kokonaisuutta korostava lähestymistapa on välttämätön siksikin, että argumentaatio jonkin analyysin puolesta edellyttää yleiskuva eri ilmiöiden välisestä vuorovaikutuksesta. Esimerkiksi suomen objektin ja subjektin kuvaus voi muodostua hyvinkin erilaiseksi eri teorioissa. Ne teoriat jotka hyväksyvät syntaktisten rakenteiden jonkinasteisen itsenäisyyden (esim. GB), voivat määritellä subjektin ja objektin esimerkiksi sellaisiksi NP:iksi joilla on tietty paikka lauserakenteessa. Mikäli teoria taas ei oleta syntaksia itsenäiseksi kieliopin osaksi

(esim. kognitiivinen kielioppi), on subjekti ja objekti määriteltävä muulla tavoin, esim. semanttisesti. Sijaintiin ja merkitykseen perustuva analyysi tuottavat siis erilaisia tuloksia. Olennaista on joka tapauksessa se, että opiskelijalle tulee selväksi, minkälaisesta kieliopin kokonaisuudesta on kysymys; tällöin on helpompaa ymmärtää yksittäisen ilmiön sijoittuminen tuohon kokonaisuuteen sekä lisäksi myös aavistella niitä seurauksia, joita jonkin yksittäisen analyysin hyväksymisellä on koko kieliteorian kannalta. Kokonaisuutta korostavassa lähestymistavassa ilmiöitä ei siis irroteta muista ja jätetä näin mielikuvaa systemaattisen analyysin mahdottomuudesta. Sitä paitsi yhtenäinen teoreettinen kuvaus – oli pa näkökulma mikä hyvänsä – rikastuttaa myös muita lähestymistapoja: se tarjoaa kuvan siitä mitä jokaisen lauseopillisen teorian tulisi ottaa huomioon.

Koska yksimielisyyttä ei tieteessä vallitse monestakaan asiasta, ei kielioppia voi eikä tulekaan opettaa hyväksyttynä tosiasiana vaan ensisijaisesti kiehtovana tuntemattomana ihmiselämän alueena. Opiskelijat pitäisi saada uskomaan myös siihen, että on mahdollista ja järkevää pyrkiä integroitua lauseopin, kieliopin ja koko kielen teoriaan. Kieltä on tutkittu jo niin paljon, että tällaista optimismia ei liene vaikea perustella. Opiskelun ja tutkimuksen motivaation kannalta luottamus oman tieteenalan mahdollisuuksiin on välttämätöntä.

Erimielisyys on tieteellisen keskustelun edellytys. Tätä rikkautta opetuksessakin tulisi selvästi hyödyntää. Olisi syytä esittää eksplisiittisesti ne syvemmät tiedolliset tavoitteet, joihin esiteltävä lauseopillinen teoria pyrkii. Onhan selvää, että eri seikat muodostuvat keskeisiksi silloin, kun lauserakennetta kuvataan niiltä osin kuin se heijastaa sosiaalisia vuorovaikutussuhteita kuin silloin, kun lauseita analysoidaan autonomisen kognitiivisen kielijärjestelmän ilmiöinä. Opiskelijan tulisi olla selvillä tästäkin puolesta. Eri näkökulmat eivät tietenkään sulje toisiaan pois, vaan pikemminkin täydentävät toisiaan, mutta opiskelijan olisi kuitenkin kyettävä tunnistamaan myös aidot

ristiriidat eri näkemysten välillä.

Edustipa syntaktinen teoria millaista näkökulmaa hyvänsä, on vaikeaa kuvitella lauseopin teoriaa ilman ainakin jonkinlaista formalismia. Usein opiskelijat pitävät formalismeja – kuten lausekerakennepuita – vaikeina ja elämälle vieraina. Tällaista epäluuloa voi kuitenkin yrittää vähentää siten, että esitetään kunkin formalismin osan taustalla vaikuttava motivaatio ja kytketään tuo formalismi kyseisen lähestymistavan yleisempiin tavoitteisiin. Opiskelijalla on jopa oikeus tietää, miksi on järkevää piirrellä lausekerakennepuita, mihin ne liittyvät, miksi ylipäänsä tarvitaan sanaluokkarajat ylittäviä lauserakennesääntöjä jne. Opiskelijankin tulisi siis pohtia sitä, mitä kullakin formaalisella välineellä voitetaan. Näin voidaan välttää irtotiedon opetteluun liittyvät ongelmat.

Sitä paitsi: uskoaksemme kunkin analyysin ja formalismin motivoiminen yleisten tavoitteiden avulla ja näkemyksellisyyden korostaminen opetuksessa saattaisi vähentää tulevaisuuden tiedeyhteisöstä hedelmättömiä vastakkainasetteluja ja fanaattisuutta jonkin lähestymistavan puolesta jotakin toista vastaan.

RIITTA KORHONEN
URPO NIKANNE